

**РЕАЛІЗАЦІЯ АВТОРСЬКИХ ІНТЕНЦІЙ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ
(на матеріалі новел Михайла Коцюбинського
та їх французьких перекладів Еміля Крюби)**

Кирилова Віра Андріянівна,

асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Статтю присвячено дослідженню художніх інтенцій Михайла Коцюбинського та їх відтворенню у французькому перекладі Еміля Крюби. Із застосуванням комунікативно-прагматичного підходу до художнього перекладу аналізуються найпоширеніші прийоми відтворення авторських інтенцій у перекладі новел "Що записано в книгу життя", "Поєдинок", "Intermezzo".

Ключові слова: художній переклад, авторська інтенція, комунікативно-прагматичний підхід, модальність, новела.

Проблема інтенції привертала увагу представників різних наукових напрямів: прагматики (Дж. Остін, Дж. Сьорль, Г. П. Грайс, П. Ф. Стросон), комунікативної граматики (Дж. Ліч, О. В. Бондарко), лінгвістики тексту (Т. ван Дейк, Т. Г. Винокур, Б. М. Гаспаров, О. В. Падучева), психолінгвістики (О. О. Леонтьєв, О. М. Шахнарович), літературознавства (М. М. Бахтін) та ін. Однак незважаючи на наявність праць, присвячених дослідженню окремих типів та засобів вираження інтенцій існуючих в різних мовах (російській, англійській, французькій; С. О. Горяєв, Й. Кубінова, Е. Р. Шакірова, Н. М. Хабірова, А. В. Антонова, Т. К. Соловійова, Л. П. Бурмістрова та ін.), до цього часу ще немає дослідження, яке б систематизувало типи інтенцій та деталізувало засоби їх вираження в українському художньому творі, а також особливості їх відтворення у перекладі, зокрема французькому, зважаючи на складність переходу з синтетичної на аналітичну мову, в тому числі.

Художній текст – це завжди частина суспільної культурної спадщини. Кожен текст створюється авторами, які мають своє світосприйняття, свою картину та образ світу, і в цій своїй іпостасі текст несе смисли минулих та майбутніх культур, він завжди на межі, тому є діалогічним (інтертекстуальним), що говорить про складність його семантичного простору. З іншого боку він завжди спрямований на іншого, має свою темологічність. Іншими словами, він має "двоїсту" діалогічність: суто семантичну і прагматичну.

У нашій статті ми звертаємося до самобутньої спадщини видатного українського прозаїка Михайла Коцюбинського (1864–1913), зокрема його творів, що стали матеріалом для аналізу – "Поєдинок" (1902), "Intermezzo" (1907) "Що записано в книгу життя" (1911), й спробуємо проаналізувати реалізацію авторських комунікативних інтенцій у французьких перекладах цих творів, зроблених Емілем Крюбою – "Intermezzo", "Un duel", "Inscrit dans le livre de la vie" (1971).

Отже, безпосередньою **метою** нашого дослідження став аналіз основних проблем та складнощів, з якими зустрічається перекладач при відтворенні художніх інтенцій українського автора французькою мовою; визначення найпоширеніших прийомів їх відтворення з метою забезпечення семантико-стилістичної та структурної цілісності твору, а також історико-культурного колориту оригіналу.

Об'єктом дослідження є художня комунікативна інтенція у новелах "Що записано в книгу життя", "Поєдинок", "Intermezzo" Михайла Коцюбинського та її відтворення у французьких перекладах Еміля Крюби.

Предметом вивчення є способи та прийоми відтворення художніх інтенцій автора у французькому перекладі.

Треба відзначити, популярність М. Коцюбинського за кордоном, як неперевершеного новеліста особливо зросла після другої світової війни. Психологічні новели та оповідання М. Коцюбинського досить важко перекласти, проте перекладом його творів займалися багато перекладачів, зокрема М. Скрипник, А. Бернгард, А. Мистецький, Дж. Гуральський, А. Микитяк, Г. Андрусишин, М. Джамбол (на англійську), Х. Борисюк (на іспанську) та ін. Знайомство з творчістю уславленого українського прозаїка поширилось й у франкомовному світі (Ж. Меркаде, Е. Крюба), що створили основу для сприйняття та осмислення й часткового відтворення французькою мовою стильових домінант художнього мовлення письменника, його образного світобачення. Тому **актуальність** нашого дослідження полягає в необхідності розглянути творчість М. Коцюбинського в контексті українського та європейського розвитку літератури, а також перекладознавства.

Головною рисою новел М. Коцюбинського є їхній психологізм, показ почуттів і переживань героїв переважно шляхом цілеспрямованого добору певних фактів, деталей пейзажу, портрета, інтер'єра тощо. Специфіка психологізму Коцюбинського ще й в тому, що внутрішній світ зображується через суб'єктивні переживання самого героя, що передаються через його мовлення. Однак і той фон, на якому виявляються психічні процеси і властивості особистості, не залишається поза увагою автора і відтворюється через мовлення оповідача.

Повертаючись до проблеми інтенцій, термін "інтенція" (лат. intentio- прагнення), як відомо, завдячує своєю появою послідовникам британського мовознавця Дж. Остіна – одного з творців теорії мовленнєвих актів, які запозичили його з термінологічного апарату філософських наук. **Комунікативна інтенція** – осмислений чи інтуїтивний намір адресанта, який визначає внутрішню програму мовлення і спосіб її втілення [Бацевич 2009, 115]. Зазначимо насамперед, що на відміну від більшості категорій, що існують у системі мови, – лексичних, лексико-граматичних, функціонально-семантичних та ін. – категорії комунікативно-прагматичні виділяються не на базі семантичних зв'язків різнорівневих мовних одиниць і структур, а на базі комунікативної інтенції продуцента висловлювання. Поняття комунікативної інтенції виходить з поняття суб'єктивного значення (значення мовця), сутність якого, відповідно до теорії англійського дослідника прагматики Г. П. Грайса [Грайс 1985, 217–237], полягає у зміщенні значення з об'єктивної реальності, де воно базується на референції й істинності, у свідомість мовця. У такому трактуванні прагматичне (суб'єктивне) значення розглядається як значення усього висловлювання, яке мовець передає на основі своєї інтенції, а інтенцію вважати "**авторською**".

Оскільки мовленнєвий акт передбачає наявність як мінімум двох учасників комунікації, а саме мовця та адресата, то безсумнівним є той факт, що прагматичне

значення конкретного висловлювання, яке встановлює зв'язок між мовцем та адресатом [Tcherednitchenko 1978, 33], зумовлюється не лише інтенцією мовця, але й сприйняттям та розумінням слухачем змісту повідомленої інформації.

Відомо, що зміст може мати в собі багато "прагматичних прочитань" [Почепцов 1986, 10]. Адресат (слухач, читач) тексту-перекладу "претендує на отримання не лише сумарного регулятивного впливу, але й, по можливості, детальнішої інформації про зміст та структуру авторської інтенції" [Панченко 1997, 51], про що й повинен подбати перекладач. Аналіз комунікативної ситуації в різних фрагментах тексту дозволяє перекладачеві вірно інтерпретувати комунікативно-прагматичну інтенцію мовця, виражену однаковими мовними засобами.

Зазначимо, що поняття авторської інтенції тісно пов'язано з більш ширшою категорією – категорією модальності, яка вперше була висунута російським мовознавцем В. В. Виноградовим [Виноградов 1978, 56]. На думку дослідника, співвідношення змісту речення до дійсності, що встановлюється з точки зору мовця, становить сутність даної категорії. Щодо художнього тексту, то в ньому вона набуває статусу "подвійної" [Смущинська 2001, 40], оскільки **авторська модальність** – це є вираженням ставлення автора до всієї інформації, його концепцією, представленням читачу його ціннісних орієнтирів.

У новелах М. М. Коцюбинського, його авторська модальність та інтенція виражається прямо або через мовлення оповідача (авторське "Я") або імпліцитно через мовлення персонажа.

Однак найважливішим імпліцитним засобом показу авторської інтенції виступають **пейзажні описи**, що часто формують і тональність і навіть концептуальність твору. Наприклад: *"Часом, коли одчинялися двері, стовп білої пари, наче туман, стелився по долівці, закриваючи все, і здавалось, що така має бути і смерть, каламутна, безока, з холодком по ногах"* [Коцюбинський 1988, 381] / *"Quelquefois, quand la porte s'ouvrait, une colonne de vapeur blanche, telle un brouillard, s'étendait sur le sol de terre battue pour tout recouvrir, et il semblait que c'était ainsi que devait être la mort, trouble, aveugle, refroidissant les pieds"* [Kotsioubynsky 1971, 189].

Реалістичні описи життя селян, які викликають відразу, навмисно використані автором у новелі "Що записано в книгу життя", щоб створити якомога детальнішу картину гнітючої дійсності персонажів. Зрозуміло, що відтворення такої інтенції у перекладі є надзвичайно складним, тим більше з намаганням збереження особливостей авторського стилю, тому Еміль Крюба вдається до численних трансформацій, перш за все до **логічного розвитку поняття**. У прикладі можна побачити **контекстуальну заміну** прикметника *безока* на *aveugle* (*сліпа*). До **рекатегоризації**: іменник + додаток → дієслово + додаток (з *холодком по ногах* → *refroidissant les pieds*); дієприслівник трансформовано у дієслово в інфінітивній формі з додавання прийменника *pour* (*закриваючи все* → *pour tout recouvrir*). Доцільною була лексична трансформація **декомпресія**, коли описово пояснюється зміст слова *долівка* (*le sol de terre battue*).

Зроблені перекладацькі трансформації дозволяють більш адекватне сприйняття тексту французьким читачем і зберігають комунікативну інтенцію оригіналу.

Другим найдієвішим засобом, що дозволяє показати внутрішній світ персонажа, є **невласне пряма мова**, яка виявляє також присутність автора у тексті, коли повідомляється те, про що подумав персонаж:

"З якою насолодою побив би він його, згнітив своїм тілом, здувши за горло!. Та що сказала б вона. Міщанин!, галабурдник!. їй треба декорум... поєдинок... – Ну, що ж – хай буде поєдинок... – Мі-щанство-о!. – прогучав чужий голос в його ухах" [Коцюбинський 1988, 390] / " *Avec quel plaisir il lui casserait la figure, l'écraserait de son corps, l'étranglerait!... Mais que lui dirait-elle? – Un petit-bourgeois!.. un faiseur de tapage!... il lui faut le décorum... un duel... – Et bien, soit! il y aura un duel! – Mé-diocri-té! résonna une voix étrangère à ses oreilles*" [Kotsioubynsky 1971, 126].

Цікаво, що перекладач знаходить ряд синонімів для вираження поняття "міщанин"/ "міщанство" у французькій мові – "*un petit-bourgeois*", "*médiocrité*" [Гак, Триомф 2005, 625], "*pièterrie*" [Гак, Триомф 2005, 746]" (у значенні "нікчемність"). У такий спосіб досягається адекватність у сприйнятті необхідної комунікативної інтенції – вираження оцінного ставлення до персонажу і вад його характеру.

Третім засобом показу інтенцій автора є діалогічне мовлення персонажів:

– Опам'ятались вже?	– <i>Vous avez retrouvé la raison ?</i>
– Що кажеш? Га?	– <i>Qu'est-ce que tu dis ? Hein ?</i>
– Забули вчорашні дурниці?	– <i>Vous avez oublié vos bêtises d'hier ?</i>
– Ох... поможи мені, сину...	– <i>O... aide-moi , mon fils...</i>
– Знов за своє?	– <i>Vous y revenez ?</i>
– Одвези в гай...	– <i>Conduis-moi dans le bois...</i>
– Кажіть, самі схотіли?	– <i>Dites-moi, vous l'avez voulu vous-même ?</i>
– Сама.	– <i>Moi-même.</i>
– Добре зміркуйте: самі?	– <i>Réfléchissez bien : vous-même?</i>
– Сама.	– <i>Moi-même.</i>
[Коцюбинський 1977, 386]	[Kotsioubynsky 1971, 198]

Даний діалог з новели "Що записано в книгу життя" розкриває читачеві всю призму сприйняття натягнутих відносини у родині, які сповнені похмурістю, скрутою й смутком. За роздратуванням персонажа, який начебто дорікає матері за її "дурниці", приховується намір, почути дозвіл на те, щоб позбутися її. Інтенція автора у повній мірі не передана французькою, однак занадто ввічливе звертання (з додаванням "vous" і "tu" у питальних реченнях) позбавляє мову персонажів тієї напруги, що пов'язана із трагізмом ситуації, в яку потрапили прості селяни, змушені у безвиході жертвувати життям хоч і старої, але рідної людини.

Аналіз творів дозволив виділити наступні види інтенцій:

1. *Комунікативно-концептуальні*: передача ідей:

Проаналізувавши дане речення, ми виявили головну інтенцію автора, яка є наскрізною у новелі "Що записано в книгу життя" – інтенція поваги до справжньої людини, якій ніщо не може завадити не втратити розуму і зробити вибір, взявши на себе відповідальність, інтенція сили характеру, людяності та самопожертви ось та наскрізна інтенція.

На нашу думку, перекладач зміг відтворити весь психологізм і водночас гуманний намір М. Коцюбинського.

2. *Референтні*: пошук вірогідності. Точка зору і почуття самого автора передаються:

а) описом навколишнього оточення

"Довгими днями і ще по довших ночах, коли миші товчуться по згнилій картоплі і по бабинім тілі, а таргани шарудять коло неї, як коло старої ганчірки, лежить тихенько баба і од часу до часу викидає з присохлих грудей тужливе зітхання, тонке, як скавуління сліпого щеняти: – Ох-ох!. Де та смерть моя ділась!." [Коцюбинський 1977, 381] – "*Pendant les longues journées et les nuits encore plus longues, quand les souris s'aifiaient dans les pommes de terre pourries et sur le corps de la vieille, et que les cafards froufroutent à côté d'elle, comme à côté d'un vieux torchon, grand-mère reste couchée en silence et, de temps en temps, elle fait sortir de sa poitrine desséchée un soupir de tristesse, aigu comme un geignement de chiot aveugle. – O-ô!... Où est donc passée ma mort!..*" [Kotsioubynsky 1971, 190].

У новелі "Що записано в книгу життя" автор в одне речення вміщує детальний опис, що за емоційного насиченістю та силою впливу на читача не поступається цілому тексту. Перекладачеві вдається створити резонанс навіть на фонетичному рівні (*таргани шарудять* – *les cafards froufroutent*), створюючи реалістичну картину похмурої дійсності у цільовій мові.

б) через передачу психології:

"Нажилає стара, а вмерти не може. Прохає смерті – не дає бог. Хіба гріх помогти? І знову щось темне підіймалося в ньому, як пара понад гнилим болотом, стирало думки, млоїло тіло і виганяло на чоло холодний, сверблячий нім. Тьху! Тьху! Господи боже! Живу матір виволік з хати..." [Коцюбинський 1977, 385] / "*Elle a ue son content de vie, mais mourir, elle n'y arrive pas. Elle prie la mort: Dieu ne la lui donne pas. Est-ce que c'est un péché de l'aider. Et de nouveau, il sentait monter en lui quelque chose de sombre, comme des exhalaisons au-dessus d'une fange, qui effaçait ses pensées, torturait son corps et faisait apparaître sur son front une sueur froide qui le démangéait. Pouah! Pouah! Mon Dieu! Il a traîné hors de la maison sa mère vivante...*" [Kotsioubynsky 1971, 196].

Вчитуючись поміж рядків новели "Що записано в книгу життя", можна помітити приховану інтенцію виправдання і страху. Як тонкий психолог, автор передає всю двоякість почуттів персонажа, який з одного боку намагається дійти до суті гріховності, має намір допомогти звільнитись матері від страждання. Але за вихідною інтенцію співчуття криється кінцева – втеча від відповідальності, породжена страхом.

Контекстуальна заміна шляхом розширення (*декомпресії*) одного дієслова "нажитися" з допомогою цілого вислову французькою "*avoir son content de vivre*" допомагає краще зрозуміти зміст, однак стилістично речення від цього страждає. У тексті перекладу ми також знаходимо інфінітивні конструкції, характерні для французької мови (*il sentait monter en lui quelque chose de sombre; qui faisait apparaître sur son front une sueur froide qui le démangéait*), які не відповідають оригіналові (*щось темне підіймалося в ньому; виганяло на чоло холодний, сверблячий*

nim). Застосовуючи прийом **рекатегоризації**, перекладач замінив другий епітет на дієслово, однак експресивності при цьому не було втрачено, а отже досягнуто комунікативного ефекту.

Вироблена Михайлом Коцюбинським художньо-психологічна концепція поєднує соціальний, художній і власне психологічний аспекти. В її основі – розвиток уявлень про духовний світ героя як про багаторівневе утворення, що становить ієрархію. Створена письменником художньо-психологічна концепція дала йому змогу глибше відобразити тодішню соціально-психологічну атмосферу, зростання самосвідомості певних верств суспільства на межі XIX–XX ст.

3. Аксиологічні: оцінки

У найбільш нейтральних авторських описах зовнішності, дій, оточення героя можна виявити експресивну авторську оцінку образу позитивного чи негативного, сатиричного героя:

"Піддубний заплющує очі, тремтить і ховає голову в подушки... Ні, він цього не може!., не може!." [Коцюбинський 1988, 390] / *"Piddoubny cligne les yeux, tremble et cache sa tête sous l'oreiller... Non, il ne peut pas faire cela!... il ne peut pas!..."* [Kotsioubynsky 1971, 127].

У французькому перекладі авторський намір показати образ боягуза передано **еквівалентно**.

4. Естетичні: передача експресії та художньої образності

Природним є використання в новелі просторіччя, вигуків, повторів, риторичних питань та фразеологізмів, що надають природного забарвлення і мають відповідний комунікативний вплив на читача. Так наприклад, реалізована інтенція радісного полегшення: *"Ага-а-а! Ну, звісно, він був п'яний, п'яний, як швець... і більш нічого... більш нічого. Як це він не помітив, що той був п'яний, як стовідерна куфа з горілки, як ціла корчма баб!., ха-ха! Якцевіннепомітив?"* [Коцюбинський 1988, 393] / *"Ha-a! Mais bien sûr, il était soûl, soûl comme une bourrique... rien de plus... rien de plus... Comment n'a-t-il pas remarqué que Monsieur Mykola était plein comme une feuille de gnôle, comme tout un tripot de bonnes femmes!... ha-ha-ha!... Comment ne l'a-t-il pas remarqué?"* [Kotsioubynsky 1971, 131].

Згідно з українською традицією, автор вживає фразеологізм *"п'яний, як швець"*. Перекладач вдається до пошуку аналогу у французькій мові і порівнює п'яного з ослицею (*"soûl comme une bourrique"*), що має справити подібний комунікативний ефект на французького читача. Сталий французький вираз *"bonnes femmes"* за стилем відповідає українському *"баби"*. (fam. простодушная, простаяженщина [Гак, Триумф 2005, 442]). Кличні, питальні речення, повтори та порівняння збережені у перекладі і наповнюють його експресивністю.

Наше дослідження показало, що інтенція може актуалізуватися за допомогою різних засобів, таких як: пейзажні описи, невласне пряма мова, діалогічне мовлення персонажів. У новелах М. Коцюбинського кожна деталь пейзажу набирає яскраво символічного забарвлення, вона зображена під кутом зору сприйняття героя. Для українського письменника характерна персоніфікація природи, яка подається завжди у вічних змінах, в русі, у розвитку, нерозривному контакті з переживаннями

людини. Пов'язання широго ліризму з психологічним аналізом – одна з особливостей стилю М. Коцюбинського. На нашу думку, французькому перекладачеві вдалося зберегти всю мальовничість і гармонійність описів оригіналу, що вражають багатством і оригінальністю художніх засобів.

Єдність художнього простору і відповідно однорідність психічного стану підкреслює, як правило, обрамлення експозиційним і фінальним пейзажами. Ці пейзажі М. Коцюбинський дуже вміло використовує. Картина природи, відтворена через сприйняття героя, перестає бути тільки зображенням місця, дії і стає водночас індикатором його почуттів, переживань. Художні засоби оригіналу, зокрема, епітети, метафори, знаходять свої відповідники у перекладі Еміля Крюби.

Нами встановлено, що для досягнення рівноцінного комунікативного ефекту оригіналу та перекладу часто використовуються такі прагматично зумовлені лексичні та граматичні трансформації, як генералізація, конкретизація, компресія, декомпресія, рекатегоризація, контекстуальна заміна (синонімічними та антонімічними відповідниками), що дозволяє гармонічно інтегрувати в перекладі художньої комунікативні інтенції (серед яких ми виділили комунікативно-концептуальні, референційні, аксіологічні, естетичні), невідомі читачеві перекладу, й уможливити гармонічну зіграність усіх складових першотвору.

Художній переклад – явище насамперед естетичне: він має впливати на розум і почуття читача ідентично до оригіналу. Ті образи й ідеї, які автор оригіналу втілює у творі своєю мовою, перекладач повинен перенести на ґрунт рідної культури за допомогою засобів іншої мови, шукаючи в ній найточніші відтінки значень. Переклад має задовольняти вимоги читача, який хоче познайомитися з іншомовним твором, і відбивати психологічну настанову автора оригіналу.

Кирилова В. А., асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Реализация авторских интенций в художественном переводе (на материале новелл Михаила Коцюбинского и их французских переводов Эмиля Крюбы)

Статья посвящена исследованию художественных интенций Михаила Коцюбинского и их воспроизведению во французском переводе Эмиля Крюбы. С использованием коммуникативно-прагматического подхода к художественному переводу анализируются наиболее распространенные приемы воспроизведения авторских интенций в переводе новелл "Что записано в книгу жизни", "Поединок", "Intermezzo".

Ключевые слова: художественный перевод, авторская интенция, коммуникативно-прагматический подход, модальность, новелла.

Kirilova V. A., Postgraduate Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Realization of Author's Intentions in Literary Translation (Based on the Novels of Mykhailo Kotsyubyns'kyi and Their French Translations by Emil Kryuba)

The article investigates Michael Kotsyubynsky's artistic intentions and their reproduction in French translation by Emile Kryuba. Emphasis is made on communicative and pragmatic approach to the artistic translation. The most common reproduction techniques applied in translation are analyzed on the material of novels "What is written in the book of life", "Duel", "Intermezzo".

Key words: artistic translation, authorial intention, communicative and pragmatic approach, modality, novel.

Література:

1. *Бацевич, Ф. С.* Основи комунікативної лінгвістики : підручник /Флорій Сергійович Бацевич. – К. : ВЦ "Академія", 2009. – 376 с.
2. *Виноградов, В. С.* Лексическое вопросы перевода художественной прозы / Венедикт Степанович Виноградов. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1978. – 174 с.
3. *Гак, В. Г.* Французско-русский словарь активного типа / В. Г. Гак, Ж. Триомф. – 6-е изд., стереотип. – М. : Русский язык–Медиа, 2005. – 1055 с.
4. *Грайс П.* Логика и речевоеобщение / П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып.16. – С. 217–237.
5. *Загнітко, А. П.* Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк : ТОВ "ВКФ "БАО", 2011. – 992 с.
6. *Коцюбинський, М.* Вибрані твори. Повісті та оповідання / Михайло Коцюбинський. – К.: Дніпро, 1977. – 499 с.
7. *Коцюбинський, М.* Твори : в 2 т. – Т. 1: Повісті та оповідання (1884–1906) / Михайло Коцюбинський. – К. : Наук. думка, 1988. – 584 с.
8. *Панченко, И.* О трех уровнях переводческой эквивалентности в художественном тексте / И. Панченко, И. Олейник // Тези доповідей міжнародн. конф. "Переклад на межі ХХІ століття : історія, теорія, методологія". – К., 1997. – С. 50–52.
9. *Почепцов, О. Г.* Основы прагматического описания предложения / Олег Георгиевич Почепцов. – К. : Вища школа, 1986. – 116 с.
10. *Смуциньська, І. В.* Суб'єктивна модальність французької прози : монографія / Ірина Вікторівна Смуциньська. – К. : Вид. центр "Київський університет", 2001. – 253 с.
11. *Kotsiubynsky, M.* Nouvelles / M. Kotsiubynsky [Traduit par E.Kriuba]. – К. : Dnipro, 1971.
12. *Tcherednitchenko, A.* Les problèmes lexico-sémantiques et pragmatiques de la traduction du français / A. Tcherednitchenko. – Kiev : Vyčachkola, 1978. – 48 p.

Стаття надійшла до редакції 10.04.14